NCERT Solutions Class 7 Sanskrit (Deepakam)

Chapter 1 वन्दे भारतमातरम्

१. अधः प्रदत्तानां प्रश्नानाम् एकपदेन पदद्वयेन वा उत्तरं लिखन्तु।

(नीचे दिए गए प्रश्नों के उत्तर एक या दो पद में दीजिए।)

(क) पर्वतराजः कः ?
(ख) समुद्रः कस्याः चरणौ प्रक्षालयति ?
(ग) त्रिवर्णयुतः ध्वजः कुत्र विलसति ?
(घ) ध्वजस्थितः केशरवर्णः अस्मान् किं वक्तुं प्रेरयति ?
(ङ) कृषकबान्धवाः भारतभूमिं कैः सिञ्चन्ति ?
(च) केषां धवलं यशः राष्ट्रध्वजस्य मध्ये विलसति ?
(छ) सूर्यः कं विना नित्यं सञ्चरति ?

उत्तरः(क) हिमालयः
(ख) भारतमातुः
(ग) भारतमातुः हस्ते
(घ) जयतु सैनिकः
(च) वैज्ञानिकानाम्
(ङ) स्वेदबिन्दुभिः
(छ) विरामम्

२. अधः प्रदत्तानां प्रश्नानां पूर्णवाक्येन उत्तरं लिखन्तु ।

(नीचे दिए गए प्रश्नों के उत्तर पूर्ण वाक्य में दीजिए।)

(क) पवित्राः नद्यः का : ?
(ख) विविधेभ्यः प्रदेशेभ्यः जनाः किमर्थम् आगच्छन्ति ?
(ग) धर्मचक्रं कं भावं बोधयति ?
(घ) कृषकबान्धवानां परिश्रमेण भारतभूमिः कथं सञ्जाता?

Get More Learning Materials Here : CLICK HERE www.studentbro.in

(ङ) विज्ञानस्य केषु क्षेत्रेषु भारतीयैः यशः प्राप्तम् ?
(च) अन्ते सर्वे किं गीतं गायन्ति ?

उत्तर: (क) गङ्गा, यमुना, सरस्वती, ब्रह्मपुत्रः, गोदावरी, नर्मदा, कावेरी, कृष्णादयः पवित्राः नद्यः प्रवहन्ति ।
(ख) तीर्थक्षेत्राणां धूलिं ललाटे स्थापयितुं विविधेभ्यः प्रदेशेभ्यः असंख्याः जनाः आगच्छन्ति।
(ग) धर्मचक्रं 'चलनीयं कर्तव्यपथे वै न विरम सततं चल' इति भावं बोधयति ।
(घ) कृषकबान्धवानां परिश्रमेण एव भारतभूमिः हरितवर्णमयी, समृद्धा सस्यश्यामला च सञ्जाता।
(ङ) अणुशास्त्रम्, सङ्गणकशास्त्रम्, चिकित्साशास्त्रम्, अन्तरिक्षशास्त्रम्, आयुधशास्त्रम् इत्यादिषु विज्ञानस्य क्षेत्रेषु भारतीयैः वैज्ञानिकैः महत् यशः प्राप्तम् अस्ति ।
(च) वयं बालका भारतभक्ताः
वयं बालिका भारतभक्ताः।
वयं हि सर्वे भारतभक्ताः
पृथ्वीं स्वर्गं जेतुं शक्ताः ।।

३. रेखाङ्कितानि पदानि आश्रित्य उदाहरणानुसारं प्रश्ननिर्माणं कुर्वन्तु ।

(रेखांकित पदों के आधार पर उदाहरणानुसार प्रश्न निर्माण कीजिए ।)
यथा – <u>अस्माकं</u> वत्सला भारतमाता।

प्रश्नः – <u>केषां</u> वत्सला भारतमाता ?

(क) समुद्रः <u>भारतमातुः</u> चरणौ प्रक्षालयति।
(ख) जनाः तीर्थक्षेत्राणां धूलिं <u>ललाटे</u> स्थापयन्ति ।
(ग) <u>वीराः</u> भारतमातुः सर्वदा सेवां कृतवन्तः ।
(घ) 'जयतु कृषकः' इति वक्तुम् <u>अस्मान्</u> प्रेरयति ।
(ङ) <u>नदी</u> कष्टानि सहमाना प्रवहति ।
(च) वयं गौरववर्धनार्थं <u>प्रयत्नं</u> कुर्मः

उत्तर: (क) समुद्र <u>कस्याः</u> चरणौ प्रक्षालयति?
(ख) जनाः तीर्थक्षेत्राणां धूलिं <u>कुत्र / कस्मिन्</u> स्थापयन्ति ?
(ग) <u>के</u> भारतमातुः सर्वदा सेवां कृतवन्तः ?
(घ) 'जयतु कृषकः' इति वक्तुं <u>कान्</u> प्रेरयति?

Get More Learning Materials Here : CLICK HERE www.studentbro.in

(ङ) का कष्टानि सहमाना प्रवहति?
(च) वयं गौरववर्धनार्थं किं कुर्मः?

४. अधः प्रदत्तानां शब्दानाम् उदाहरणानुसारं रिक्तस्थानेषु रूपाणि लिखन्तु।

(नीचे दिए गए शब्दों के उदाहरणानुसार रूप रिक्त स्थानों में लिखिए।)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्	
(क)	चरणम्	चरणौ	....	(द्वितीया विभक्तिः)
(ख)	नदी	....	नद्यः	(प्रथमा विभक्तिः)
(ग)	ललाटे	....	....	(सप्तमी विभक्तिः)
(घ)	देशाय	....	....	(चतुर्थी विभक्तिः)
(ङ)	चक्रम्	....	चक्राणि	(प्रथमा विभक्तिः)
(च)	....	....	वैज्ञानिकैः	(तृतीया विभक्तिः)
(छ)	अहम्	....	....	(प्रथमा विभक्तिः)
(ज)	विज्ञानस्य	....	....	(षष्ठी विभक्तिः)

उत्तर:

(क)	चरणम्	चरणौ	चरणान्	(प्रथमा)
(ख)	नदी	नद्यौ	नद्यः	(प्रथमा)
(ग)	ललाटे	ललाटयोः	ललटेषु	(सप्तमी)
(घ)	देशाय	देशाभ्याम्	देशेभ्यः	(चतुर्थी)
(ङ)	चक्रम्	चक्रे	चक्राणि	(प्रथमा)
(च)	वैज्ञानिकेन	वैज्ञानिकाभ्याम्	वैज्ञानिकैः	(तृतीया)
(छ)	अहम्	आवाम्	वयम्	(प्रथमा)
(ज)	विज्ञानस्य	विज्ञानयोः	विज्ञानानाम्	(षष्ठी)

५. अधः प्रदत्तानि वाक्यानि पठित्वा मातृभाषायां / प्रान्तीयभाषायाम् / आङ्ग्लभाषायां वा अनुवादं कुर्वन्तु ।

(नीचे दिए गए वाक्यों को पढ़कर मातृभाषा, प्रांतीय या अंग्रेज़ी भाषा में अनुवाद कीजिए ।)

(क) भारतभूमौ पवित्राः नद्यः प्रवहन्ति । – ....
(ख) भारतस्य मस्तके हिमालय : मुकुटरूपेण शोभते । – ....
(ग) भारतभूमौ श्रेष्ठाः पर्वताः विराजन्ते । – ....
(घ) राष्ट्रध्वजे केशरः, श्वेतः, हरितः च वर्णाः सन्ति । – ....
(ङ) वयं भारते जन्म प्राप्तवन्तः । – ....

Get More Learning Materials Here : CLICK HERE www.studentbro.in

उत्तर: (क) भारतभूमि में पवित्र नदियाँ बहती हैं।
(ख) भारत के मस्तक पर हिमालय मुकुटरूप में शोभता है।
(ग) भारतभूमि पर श्रेष्ठ पर्वत विराजमान हैं।
(घ) राष्ट्रध्वज में केसरिया, सफ़ेद एवं हरा रंग है।
(ङ) हम सभी ने भारत में जन्म प्राप्त किया।

६. अधः प्रदत्तानां शब्दानाम् उदाहरणानुसारं विभक्तिं वचनं च लिखन्तु ।

(नीचे दिए गए शब्दों का उदाहरणानुसार विभक्ति और वचन लिखिए ।)

	शब्दः		विभक्तिः	वचनम्
(क)	भारतमाता	–	प्रथमाविभक्तिः	एकवचनम्
(ख)	नद्यः	–	....	....
(ग)	ललाटे	–	....	....
(घ)	तीर्थक्षेत्राणाम्	–	....	....
(ङ)	देशस्य	–	....	....
(च)	बलिदानम्	–	....	....
(छ)	कृषीवलबान्धवाः	–	....	....
(ज)	अस्मान्	–	....	....
(झ)	क्षेत्रेषु	–	....	....

उत्तर:

	शब्दः	विभक्तिः	वचनम्
(ख)	नद्यः	प्रथमा	बहुवचनम्
(ग)	ललाटे	सप्तमी	एकवचनम्
(घ)	तीर्थक्षेत्राणाम्	षष्ठी	बहुवचनम्
(ङ)	देशस्य	प्रथमा	एकवचनम्
(च)	बलिदानम्	प्रथमा	एकवचनम्
(छ)	कृषकबान्धवाः	प्रथमा	बहुवचनम्
(ज)	अस्मान्	द्वितीया	बहुवचनम्
(झ)	क्षेत्रेषु	सप्तमी	बहुवचनम्

७. पाठे प्रयुक्तानि क्रियापदानि रिक्तस्थानेषु लिखन्तु ।

(पाठ में प्रयुक्त क्रियापदों को रिक्त स्थानों में लिखिए।)

शृणुमः	....	....	....
....	....	....	....
....	....	....	....
....	....	....	....

Get More Learning Materials Here : CLICK HERE www.studentbro.in

उत्तर:

यथा-	शृणुमः	जानीमः	अस्ति	करोमि
	भवामः	इच्छावः	शोभते	विराजन्ते
	प्रवहन्ति	सुशोभन्ते	आगच्छन्ति	विलसति
	विराजते	प्रेरयति	बोधयति	प्रयच्छति

८. अधः प्रदत्तानां क्रियापदानां त्रिषु पुरुषेषु त्रिषु वचनेषु च लट्लकारस्य रूपाणि लिखन्तु ।

(नीचे दिए गए क्रियापदों के लट्लकार के रूप तीनों पुरुष व तीनों वचनों में लिखिए।)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुषः	भवति	....	....
मध्यमपुरुषः	....	....	....
उत्तमपुरुषः	....	....	....

उत्तर:

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुषः	भवति	भवतः	भवन्ति
मध्यमपुरुषः	भवसि	भवथः	भवथ
उत्तमपुरुषः	भवामि	भवावः	भवामः

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुषः	अस्ति	....	....
मध्यमपुरुषः	....	....	....
उत्तमपुरुषः	....	....	....

उत्तर:

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुषः	अस्ति	स्तः	सन्ति
मध्यमपुरुषः	असि	स्थः	स्थ
उत्तमपुरुषः	अस्मि	स्वः	स्मः

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुषः	....	....	....
मध्यमपुरुषः	....	....	....
उत्तमपुरुषः	....	....	इच्छामः

Get More Learning Materials Here : CLICK HERE www.studentbro.in

उत्तर:

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुषः	इच्छति	इच्छतः	इच्छन्ति
मध्यमपुरुषः	इच्छसि	इच्छथः	इच्छथ
उत्तमपुरुषः	इच्छामि	इच्छावः	इच्छामः

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुषः	....	....	आगच्छन्ति
मध्यमपुरुषः	....	....	....
उत्तमपुरुषः	....	....	....

उत्तर:

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुषः	आगच्छति	आगच्छतः	आगच्छन्ति
मध्यमपुरुषः	आगच्छसि	आगच्छथः	आगच्छथ
उत्तमपुरुषः	आगच्छामि	आगच्छावः	आगच्छामः

प्रश्न 1. निम्नलिखित प्रश्नानाम् उत्तरम् एकपदेन लिखत I
(निम्नलिखित प्रश्नों के उत्तर एक पद में लिखिए।)

(क) काः अस्माकं मातरः सन्ति ?
(ख) ध्वजस्य मध्ये नीलवर्णं किं शोभते ?
(ग) शौर्यपरम्परायाः सूचकः वर्णः कः ?
(घ) विरामं विना कः नित्यं सञ्चरति ?
(ङ) चक्रे कति अराः सन्ति?

उत्तर: (क) नद्यः
(ख) चक्रम्
(ग) केशरः
(घ) सूर्य:
(ङ) चतुर्विंशतिः

प्रश्न 2. निम्नलिखित – प्रश्नानाम् उत्तरम पूर्णवाक्येन लिखत I
(निम्नलिखित प्रश्नों के उत्तर पूर्ण वाक्य में लिखिए I)

Get More Learning Materials Here : CLICK HERE www.studentbro.in

(क) चक्रं किं भावं बोधयति ?

....

(ख) भारतीयं विज्ञानं किं किं च परिपोषयति ?

....

(ग) अस्माकं ध्वजस्य केशरवर्णः कस्य सूचकः अस्ति ?

....

(घ) हिमालयस्य का विशिष्टता ?

....

(ङ) श्वेतवर्णः किं प्रदर्शयति ?

....

उत्तर: (क) चक्रं 'चलनीयं कर्तव्यपथे वै न विरम सततं चल' इति भावं बोधयति ।

(ख) भारतीयं विज्ञानं शान्तिं प्रगतिं सुरक्षां च परिपोषयति ।

(ग) केशरवर्णः त्यागपरम्परायाः शौर्यपरम्परायाः च सूचकः।

(घ) पर्वतराजः हिमालयः मुकुटरूपेण अस्याः मस्तके शोभते।

(ङ) श्वेतवर्णः शान्तेः सत्यस्य च द्योतकः अस्ति ।

प्रश्न 3. शुद्ध-कथनस्य समक्षम् 'आम्' अशुद्ध-कथनस्य समक्षम् 'न' इति लिखतं ।

(सही कथन के सामने 'आम्' गलत कथन के सामने 'न' लिखिए।)

(क) केशरवर्णः सत्यस्य द्योतक अस्ति । ....

(ख) सूर्य : विरामं विना नित्यं सञ्चरति । ....

(ग) केशरवर्णः त्यागपरम्परायाः सूचकः। ....

(घ) ध्वजमध्ये धवलवर्णः स्थितः अस्ति। ....

(ङ) कृषिक – परिश्रमेण एव भारतभूमिः सस्यश्यामला सञ्जाता। ....

उत्तर: (क) न

(ख) आम्

(घ) आम्

(ग) आम्

(ङ) आम्

प्रश्न 4. समुचितमेलनं कृत्वा लिखत ।

(उचित मिलान करके लिखिए।)

Get More Learning Materials Here : CLICK HERE www.studentbro.in

'क'	'ख'
(क) श्वेतवर्णः	(i) ध्वजस्य मध्ये शोभते।
(ख) सततं चलनीयम्	(ii) भाषाद्वये वर्तते।
(ग) नीलवर्णं चक्रं	(iii) भारतमातुः मुकुटरूपेण मस्तके शोभते
(घ) 'वन्दे मातरम्' इति गीतं	(iv) इत्यादीनि मङ्गलानि तीर्थक्षेत्राणि।
(ङ) पर्वतराजः हिमालयः	(v) शान्तेः सत्यस्य च द्योतकः।
(च) काशी, पुरी, गया, अयोध्या	(vi) इति भावं बोधयति चक्रम्।

उत्तर: (क) – (v)

(ख) – (vi)

(ग) – (i)

(घ) – (ii)

(ङ) – (iii)

(च) – (iv)

प्रश्न 5. मञ्जूषातः उचितपदं चित्वा रिक्तस्थानानि पूरयत।
(मंजूषा से उचित पद को चुनकर रिक्त स्थान भरिए।)

मञ्जूषातः
गोदावरी राष्ट्रध्वजः चतुर्विंशतिः
बङ्किमचन्द्रः भारतभक्ताः रामेश्वरम

(क) धर्मचक्रे .... 'अराः सन्ति।
उत्तर: चतुर्विंशतिः

(ख) 'आनंदमठ' इति उपन्यासं .... लिखितवान्।
उत्तर: बंकिमचन्द्रः

(ग) .... 'पृथ्वीं स्वर्गं जेतुं शक्ताः।
उत्तर: भारतभक्ताः

(घ) .... एका पवित्रा नदी अस्ति।
उत्तर: गोदावरी

Get More Learning Materials Here : CLICK HERE www.studentbro.in

(ङ) .... एकं मङ्गलं तीर्थक्षेत्रम् अस्ति।

उत्तर: रामेश्वरम्

(च) त्रिवर्णयुतः .... भारतमातुः हस्ते विलसति ।

उत्तर: राष्ट्रध्वजः

प्रश्न 6. अधोलिखितपदानां मूलशब्द, विभक्तिः, वचनं च लिखत।

(निम्नलिखित के मूलशब्द, विभक्ति और वचन लिखिए।)

	पदम्	मूलशब्दः	विभक्तिः	वचनम्
उदा.–	देशस्य	देश	षष्ठी	एकवचनम्
(क)	चक्रे	....	....	....
(ख)	भारतभूमौ	....	....	....
(ग)	ध्वजस्य	....	....	....
(घ)	पर्वताः	....	....	....
(ङ)	तीर्थक्षेत्राणि	....	....	....
(च)	सुरक्षाम्	....	....	....

उत्तर:

(क)	चक्रे	चक्र	सप्तमी	एकवचनम्
(ख)	भारतभूमौ	भारतभूमि	सप्तमी	एकवचनम्
(ग)	ध्वजस्य	ध्वज	षष्ठी	एकवचनम्
(घ)	पर्वताः	पर्वत	प्रथमा	बहुवचनम्
(ङ)	तीर्थक्षेत्राणि	तीर्थक्षेत्र	प्रथमा	एकवचनम्
(च)	सुरक्षाम्	सुरक्षा	द्वितीया	एकवचनम्

Get More Learning Materials Here : CLICK HERE www.studentbro.in